

Natuur Nabij IVN Eemland

november 2023

ivn natuur
educatie

Grote oranje bekerzwammen en rode kelkzwammen, gefotografeerd in de omgeving van Soest.
Foto's Jaap van den Berg.

Agenda (geel = activiteit IVN Eemland of andere afdeling)

- **Vrijdag 3 en zaterdag 4 november**, landelijke Natuurwerkdag met locaties in Soest en Baarn, zie verder deze nieuwsbrief of kijk op <http://www.natuurwerkdag.nl>
- **Zaterdag 4 november**, **vogeltelling** op de Westdijk in Bunschoten-Spakenburg, bij het elektrische gemaal, 09.00-10.00 uur. Iedereen welkom. Er zijn telescopen aanwezig.
- **Zondag 5 november**, herfstwandeling Utrechts Landschap door Bos Birkhoven, 13.30-15.30 uur, parkeerplaats Bosbad BW-laan 232 Amersfoort. Gratis, aanmelden niet nodig.
- **Zondag 5 november**, natuurwandeling Utrechts Landschap landgoed Beerschoten in De Bilt, 14.00-15.45 uur, bezoekerscentrum Beerschoten, De Holle Bilt 6. Reserveren kan [hier](#).
- **Vrijdag 10 november**, avond over biodiversiteit in de Eempolder, De Rank Soest, 20.00 uur, zie artikel pagina 3, opgeven is nodig.
- **Zondag 12 november**, natuurexcursie Utrechts Landschap in De Krakeling Zeist, 14.00-16.30 uur, start bij parkeerterrein Laantje Zonder Eind.
- **Zondag 12 november**, natuurwandeling Utrechts Landschap op landgoed Heidestein Zeist, 13.30-15.30 uur, wandeling start bij De Schaapskooi, ingang via Kerkeboschlaan met kruising Hoog Kanje in Zeist. Gratis. Reserveren kan [hier](#).
- **Zondag 12 november**, natuurwandeling Utrechts Landschap op landgoed De Paltz Soestduinen, 14.00-16.00 uur, start bij het toegangshek van het Landgoed De Paltz aan de Van Weerden Poelmanweg (N413) in Soestduinen. Herkenbaar aan de grote keien voor de ingang. Reserveren [kan hier](#).
- **Zondag 12 november**, natuurwandeling Utrechts Landschap in Panbos in Bosch en Duin, 14.00-16.00 uur, start bij het parkeerterrein aan de Jozef Israëlslaan ter hoogte van het

huisnummer 7 in Bosch en Duin. Gratis, reserveren kan [hier](#).

- **Donderdag 16 november**, **minicursus trekvogels** IVN Amersfoort door docent Gert de Wit, 19.30-21.30 met aansluitend excursie op zaterdag 18 november van 10.00-12.00 uur, start Het Groene Huis, Schothorsterlaan 21, Amersfoort. Kosten 10 euro, opgeven moet [hier](#).
- **Zondag 19 november**, Boerderijenwandeling Laag Hees IVN Eemland, start parkeerterrein Hees, Verlengde Utrechtseweg/hoek Wieksloterweg/Insingerstraat, 14.00 uur, gratis/
- **Zondag 19 november**, natuurwandeling Utrechts Landschap in Kozakkenput, 14.00-16.00 uur, start bij het parkeerterrein bij het Laantje zonder Eind. Dit is een zijweg van de Krakelingweg in Zeist ter hoogte van huisnummer 29.
- **Zondag 19 november**, **Geo-natuurexcursie** IVN Amersfoort, thema 'wandelen over de noordwestflank van de Amersfoortse Berg', 14.00-16.00 uur, start Belgenmonument 9.
- **Donderdag 23 november**, inloopcafé Vogelwacht Amersfoort over bescherming van vogels, met inleiding Sander Kole, 20.00-22.00 uur. Ook niet-leden welkom, opgeven is niet nodig. Zie artikel hieronder.
- **Zondag 28 november**, **lezing over natuurgebied Melksteeg** door IVN Amersfoort, Groene Huis, Schothorsterlaan 21, 20.00-22.00 uur, raadpleeg www.ivn.nl/afdeling/amersfoort voor aanmelding.
- **Woensdag 17 januari**, **vergadering coördinatoren** IVN Eemland, Museum Soest, 20.00 uur.
- **Zaterdag 27 januari**, **nieuwjaarsbijeenkomst** voor **alle leden IVN Eemland** vanaf 14.00 uur, nadere info volgt over plek en onderwerp. Let op komende nieuwsbrieven.

Welkom bij Inloopcafé Vogelwacht Amersfoort

Hayo Nijenhuis

● Normaalgesproken gaat dit bericht alleen naar leden van de Vogelwacht Amersfoort, maar omdat ik niet zo van hokjes ben, en jullie allemaal interesse hebben voor de natuur, zal ik dit vaker gaan doen. De Vogelwacht Amersfoort hecht niet sterk aan lidmaatschap van mensen die meedoen aan hun activiteiten. Het is belangrijker dat steeds meer mensen zich bewust worden van de natuur om ons heen. Dus wees welkom als het onderwerp je interesseert.

Hayo Nijenhuis, coördinator Vogelwacht Amersfoort/coördinator IVN Natuurwerkgroep Bunschoten, tel. 0619499979

● In het volgende inloopcafé willen we de **bescherming van vogels** centraal zetten. Sander Kole is jurist, vogelaar en lid van de Vogelwacht Utrecht. Hij weet veel over wetgeving ten aanzien van natuurbescherming. Op **donderdag 23 november** zal Sander iets over de belangrijkste natuurbeschermingswetten vertellen.

Locatie: Het Groene Huis, Schothorsterlaan 21, Amersfoort. Inloop 19.45, start rond 20 uur en we eindigen rond 22 uur. Ook voor niet-leden en opgave is niet nodig.

Wulp. Foto Wim Smeets

Avond over biodiversiteit in de Eempolder

Tim de Wolf

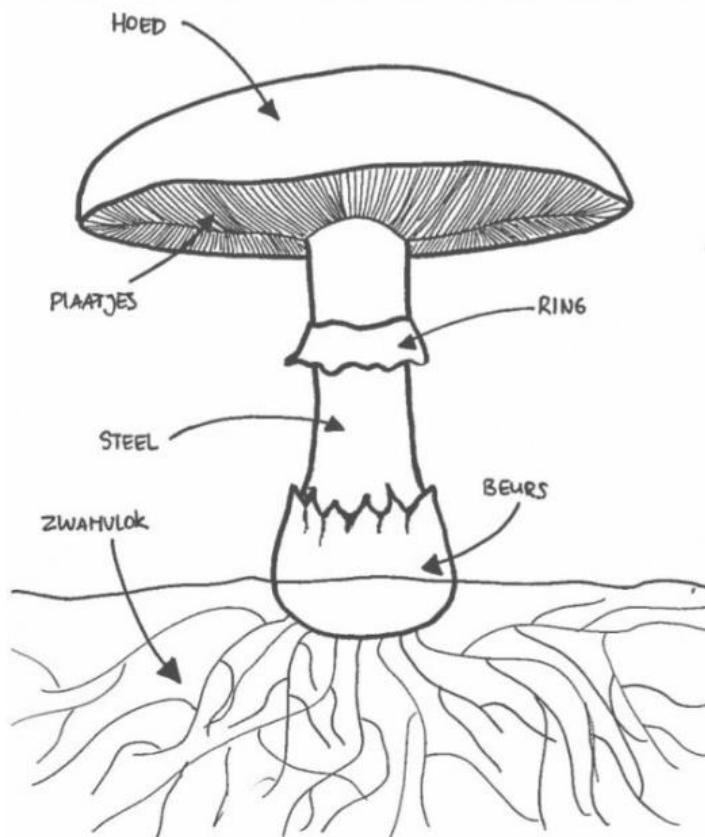
- Op vrijdagavond 10 november houdt Gemeentebelangen Groen Soest (GGS) een avond rond het thema 'Biodiversiteit in de Eempolder'. Iedereen is welkom om In De Rank aan de Soesterbergsestraat een fotopresentatie, een lezing en discussie bij te wonen.
- De bekende natuurfotograaf Hung Hoang opent de avond met een presentatie van zijn spectaculaire foto's van de Eempolder. Daarna zal Kees de Heer van de vereniging Eemland300 vertellen over de vele bekende en onbekende toekomstplannen die door diverse overheden met betrekking tot de Eempolder in de maak zijn. Wat te denken bijvoorbeeld van de afweging om het waterpeil in IJsselmeer, Eemmeer en Eem 70 cm. te verhogen? Wat zijn de consequenties voor de Eempolder?
- Sinds 2017 is Eemland300 een platform waar boeren, burgers en buitenlui gezamenlijk plannen voor regio Eemland uitwerken. Het is passen, meten en afwegen in Nederland, ook in de Eempolder. Nieuwe bouwlocaties, windmolens, zonneweiden, recreatie, waterstanden, waterkwaliteit, stikstofproblematiek, voedselproductie: de polder krijgt het voor de kiezen. Krijgt in al deze plannen de versterking van de biodiversiteit wel de aandacht die de natuur verdient?
- Kees de Heer spreekt over brede plannen en over details: ecologisch beheer, kruidenrijke weilanden, waterplantperikelen, het Nationaal Landschap, maar ook de voedselcoöperaties, Herenboeren en boer-burger-solidariteit worden tegen het licht gehouden. Hij licht toe en bespreekt de samenhang in het kader van alle plannen met de Eempolder. Er is gelegenheid tot het stellen van vragen en om het gesprek met elkaar aan te gaan.
- **Bijeenkomst:** 10 november, 20.00 – ca. 22.00 uur, inloop vanaf 19.30. Locatie: De Rank (Lindezaal), Soesterbergsestraat 18, 3768 EJ Soest. ooraaf opgeven is gewenst via info@GGS.nl of telefonisch (of app) via: 06-30944554.

Koeien in de Eempolder. Foto Hung Hoang

Paddenstoelen in alle soorten en maten

Piet van Dijk, mbv Cursus paddenstoelen IVN

- Vroeger werden paddenstoelen en zwamvlokken gerekend onder het plantenrijk. Maar planten zijn **autotroof**: ze maken zelf hun voedsel door fotosynthese. Die unieke eigenschappen missen de zwammen. Ze zijn **heterotroof**, wat betekent dat de ander organismen nodig hebben als voedsel. Daarom is het rijk van de schimmels, de fungi, een apart rijk naast dat van de dieren en de planten (die alle drie samen onder de **eukaryoten** vallen, hiernaast heb je nog de eencellige **archaea** en de **bacteriën**, maar dat ter zijde).

- Een paddenstoel is het **vruchtlichaam van een zwam of zwamvlok**, zoals de appel de vrucht is van de appelboom. De zwamvlok is het eigenlijk organisme en wordt ook wel mycelium genoemd. Het **mycelium** bestaat uit een netwerk van schimmeldraden. Die draden bestaan uit cellen die voedingsstoffen nodig hebben om te overleven. De schimmeldraden groeien in alle richtingen, op zoek naar voedsel. Groeien ze naar alle kanten, dan sterven de schimmeldraden in het midden door voedselgebrek af. Hierdoor ontstaat een cirkel, de bekende **heksenkring**.

- Het vruchtlichaam van de zwam, de paddenstoel, groeit meestal bovengronds en is goed te bestuderen. De paddenstoel is opgebouwd (zie tekening) uit een hoed met het **hymenium** (de weefsellaag die sporen produceert, hier te zien als plaatjes), een steel, een ring en een beurs. Sommige paddenstoelen hebben al deze onderdelen, maar er zijn ook soorten zonder hoed, steel, ring of beurs. De **hoed** beschermt het hymenium tegen regen, wind en andere invloeden. De **beurs**, de basis van de paddenstoel, is het overblijfsel van een vlies dat om de jonge paddenstoel zat. De **ring** is ontstaan uit een tweede vlies dat onder de hoed van de jonge paddenstoel zat. Bij het groeien scheurt dit vlies en blijft het achter als een manchet rondom de steel.

Zwarte roetkluifzwam.
Foto Jaap van den Berg

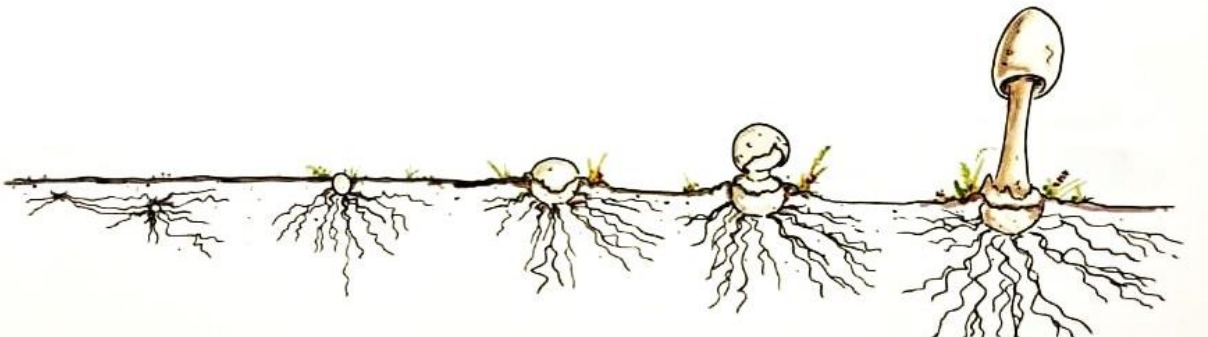
- Het mycelium, de zwamvlok, neemt voedingsstoffen op via de schimmeldraden. Dit gebeurt door het **afbreken** van dood of levend materiaal, zoals humus of hout of door het **aftappen** van voedingsstoffen uit het wortelstelsel van levende bomen.

- De zwam plant zich niet voort door middel van zaden, maar door middel van **sporen**. Sporen zijn heel klein en niet met het blote oog te zien. De sporen worden geproduceerd in het hymenium. Je kunt de sporen vergelijken met eicellen of zaadcellen. Dat betekent dat één spore één set chromosomen bevat. **Zo'n spore met één set chromosomen kan een eenvoudige schimmeldraad vormen. Maar om langdurig te kunnen overleven, zijn er twee sets chromosomen van verschillend geslacht nodig.** De schimmeldraad moet dus gaan samensmelten met een andere schimmeldraad die ontstaan is uit een andere spore.

*Microscopische opname van de sporen van een boleet.
Foto Roy Halling IVN*

- De samengesmolten schimmeldraden groeien uit tot een netwerk van schimmeldraden en vormen zo een nieuw mycelium. Op bepaalde punten in het netwerk groeien kleine ondergrondse bolletjes. **Als deze bolletjes water opnemen, groeien ze boven de grond uit tot jonge paddenstoelen.** Wanneer een deel van het mycelium afsterft, groeien op een andere plek in het netwerk weer nieuwe paddenstoelen. Een zwam kan hierdoor in principe oneindig oud en groot worden, zolang er maar voldoende voedingsstoffen in de buurt zijn.

Zo popt een paddenstoel op uit een zwamvlok. Illustratie Coen Septer IVN

- Paddenstoelen kun je op verschillende manieren indelen, bijvoorbeeld naar hun functie. Er zijn drie soorten: **saprotieten**, **parasieten** en **mycorrhizapaddenstoelen** (of symbiotische paddenstoelen). Oftewel **vriend** (symbiose), **vijand** (parasiet) of **vuilnisman** (saprofyt). Saprofyten zoals het elfenbankje leven van dood organische materiaal, dat ze afbreken met behulp van enzymen. Parasieten halen hun voedsel uit levende planten (of dieren!) zoals de sombere honingzwam. De vliegenzwam leeft in symbiose (dus als mycorrhizapaddenstoel) met een andere organisme. Het neemt daarvan bouwstoffen (suikers) op maar geeft ook bouwstoffen (mineralen en water) aan zijn gastheer.

Groene glibberzwam.

Zwarte roetkluifzwam.

Heideknotszwam.
Foto's Jaap van den Berg

- Een andere indeling is onderscheid maken naar de opslag van de sporen.

Plaatjeszwammen hebben onder de hoed lamellen waarin ze de sporen dragen.

Buisjeszwammen en **gaatjeszwammen** hebben onder de hoed allemaal kleine gaatjes waarin de sporen verstopt zitten. **Buikzwammen** hebben geen steel maar alleen een hoed die de hele paddenstoel vormt. Wanneer de buikzwam rijpe sporen heeft, scheurt of ploft de hoed open en verspreiden de sporen zich als een wolk. Ten slotte zijn er **korst- of schorszwammen**, zonder duidelijke hoed of steel. Ze lijken op stukken hout of schors geplakt te zitten. Verder zijn er stekels, knotsen, koralen of bekertjes waarin sporen zitten.

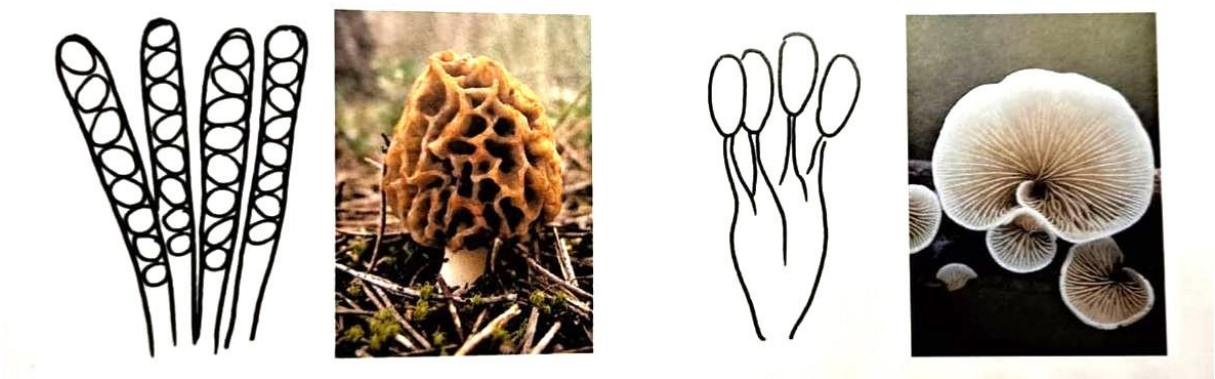
Kleine stinkzwam.

Gewoon varkensoor.

- Ten slotte kunnen paddenstoelen worden ingedeeld naar de manier waarop ze hun sporen vormen. Het gaat hierbij om **zakjeszwammen**, die hun sporen vormen in kleine sporenzakjes met in ieder zakje acht sporen, en om **steeltjeszwammen** die hun sporen vormen op een steeltje. De indeling is niet met het blote oog te zien. Om te bekijken hoe de sporen eruit zien, heb je een microscoop nodig.

- Voorbeelden van zakjeszwammen zijn gisten, korstmossen en enkele eetbare paddenstoelen zoals morieljes en truffels. De meest bekende paddenstoelen zijn steeltjeszwammen. Vaak zijn de steeltjes met elkaar vergroeid tot een hymenium. Voorbeelden van steeltjeszwammen zijn de champignon en de vliegzwam.

Zakjeszwammen (links) en steeltjeszwammen. Illustratie Coen Septer IVN

Blauwgroen trechtertje.

Roze grondschiif. Foto's Jaap van den Berg

Aardtong.

Voorjaarskluiszwam.

Chaga of berkenweerschijnzwam: heerlijk en gezond

- Chaga is een paddenstoel en kent veel verschillende namen en bijnamen. Enkele officiële namen zijn de *Inonotus obliquus* of de *Fuscoporia obliqua*. In Nederland staat deze paddenstoel ook bekend als de berkenweerschijnzwam. De waarde van deze paddenstoel komt tot uiting dankzij bijnamen als de 'diamant van het bos', de 'koning van de kruiden' en 'het geschenk van de natuur'.

- De paddenstoel is een langzaam groeiende parasiet voor de berkenboom. Het is een zwart geblakerde uitstulping van zieke en beschadigde berkenbomen. De paddenstoel groeit in koude gebieden in berkenbossen, zoals Siberië, Canada en het noorden van Europa. De paddenstoel komt hier ook voor, maar is erg schaars en daarmee lastig om te vinden op berkenbomen.

- In Siberië drinken mensen nog steeds een brouwsel met de paddenstoel in plaats van zwarte thee of koffie. Volgens Russische wetenschappers worden mensen in gebieden waar regelmatig chaga wordt gedronken ouder dan in andere gebieden van het land. In de traditionele Chinese geneeskunde wordt chaga gebruikt als onderhoudsdosis voor een gezond leven. In Oost-Europa is het al eeuwenlang bekend als geneesmiddel tegen uiteenlopende ziektes. Meer hierover [hier](#).

Ontdekking van een aardpijler bij de Kuil van Drakensteyn

Dick Nagelhout

- Met een groepje op zoek naar paddenstoelen in De Vuursche zag ik iets bijzonders. Het waren stenen die op pilaren van zand lagen. Ik herinnerde me dat ik weleens foto's van dit fenomeen voorbij had zien komen. Maar ja, hoe heet dit ook alweer? Met trefwoorden als stenen, erosie en Colorado kwam ik googelend uit bij **aardpijlers of aardpiramides**. In Amerika heten ze **hoodoos**. Ze kunnen tientallen meters hoog worden.
- Nadat ik de fotogroep een foto had gestuurd waren een aantal mensen geïnteresseerd geraakt en zo trokken we dezelfde week nog eens naar de locatie. Toen we nog eens goed rond keken zagen we er meer. Al discussiërend kwamen we tot de conclusie dat het waarschijnlijk **alleen te zien was bij oude molshopen**. De mol werkt het grindrijke zand naar boven waarbij het luchtig wordt. Bij regen spoelt het zand gemakkelijk langs de helling weg en blijft het grind op niveau liggen.
- We constateerden ook dat deze aardpijlers onder een grote Douglas stonden. Zoals iedere natuurliefhebber weet zijn druppels die uit een boom vallen groter dan regendruppels en die maken de erosie makkelijker. Tevreden met deze theorie gingen we weer naar huis waarbij we nog verschillende interessante paddenstoelen vonden.

Aardpijlers. Foto Dick Nagelhout

IVN Eemland viert 90-jarig bestaan: doe mee!

Bestuur

● Op 23 juni 2024 bestaat het IVN Eemland, destijds opgericht als Bond van Natuurwachten, 90 jaar. Het bestuur heeft besloten dat we **van 2024 een feestelijk jaar maken** om dit te vieren. Daarvoor is de inzet van vrijwilligers hard nodig. Maar ook voor wie niet mee wil of kan doen is er een leuke taak: **bedenk creatieve (en praktisch en financieel haalbare) ideeën** om van dit jaar een feestelijk jaar te maken!

Natuurwandeling in de Lange Duinen in Soest met gids Kees de Heer (oranje jas) van Geopark Heuvelrug Gooi en Vecht.
Foto Piet van Dijk

- Enkele ideeën zijn al geopperd zoals:
 - activiteiten organiseren in elk seizoen met de nadruk op dat seizoen
 - filmavonden in Artishock over de natuur
 - een minimarkt
 - lezingen in samenwerking met de gemeente Soest, bijvoorbeeld over paddenstoelen en een excursie in De Zoom, Lange Duinen etc. met mycologen uit de regio
 - activiteiten in samenwerking met buurafdelingen
 - een feestweekend voor leden en donateurs
 - publieksactiviteiten met veel aandacht voor kinderen
 - uilenwandelingen samen met Staatsbosbeheer in Lage Vuursche
 - boottochten over de Eem met uitstappunten en excursies, grondboringen, slootjesvissen,
 - excursie naar de Wim Smeets Oeverwaluwand in Bunschoten
 - excursie naar het natuurreservaat van Natuurmonumenten bij Eemnes
- Het bestuur is dan ook naarstig op zoek naar
 - vrijwilligers om een **jubileumcommissie** in te stellen, namens het bestuur zijn Wim Koster en Fabian Dooijeweerd contactpersoon
 - vrijwilligers die **voor afzonderlijke klusjes** bij de diverse activiteiten inzetbaar zijn
 - alle leden en donateurs die **goede ideeën** hebben om het jaar aan te kleden
- Meld je bij secretaris@ivn-eemland.nl.

Opvallend veel sijen tijdens Europese trekvogeltelling

Hanne Tersmette-Strijland, Vogelbescherming

- Geen afgedwaalde vogels uit Amerika in Nederland tijdens de jaarlijkse Euro Birdwatch op 30 september, wel duizenden **spreeuwen**, **vinken** en **sijen**. In heel Europa werden trekvogels geteld tijdens de Euro Birdwatch, de jaarlijkse internationale vogelteldag die dit jaar voor de 28ste keer plaatsvond. Het zonnige weer zorgde ervoor dat vele trekvogels zich aan hun reis naar het zuiden waagden en ze dus ook in Nederland goed te zien waren.
- Traditiegetrouw wordt er in het vroege najaar in heel Europa naar trekvogels uitgekeken. In maar liefst 33 landen trokken vogelaars er tijdens deze zogenaamde Euro Birdwatch op uit om naar boven te turen en de voorbijvliegende vogels te tellen. Zoals wel vaker was het in Nederland de spreeuw die met de eer van meest getelde vogel streek: ruim 77.000 spreeuwen werden er geteld. Daarbij moet wel opgemerkt worden dat nog niet alle Nederlandse tellingen binnen zijn.

Sijs. Foto Jan Kees Schwiebe

- Meest opvallende tijdens deze editie van de Euro Birdwatch was wel dat er meerdere soorten vinkachtigen vlogen. **Vinken**, **kneuen**, **kruisbekken** en met name **sijen** werden in grote aantallen geteld. Het ging bij deze soorten om vele tienduizenden exemplaren. De omstandigheden in hun herkomstlanden – vooral gelegen in Scandinavië - waren afgelopen week ideaal om naar het zuiden te trekken. Een lichte tegenwind zorgde er in Nederland vervolgens voor dat deze soorten laag gingen vliegen, waardoor ze gemakkelijker te zien én te horen zijn.

● Met zoveel vogelaars die het luchtruim afspeuren ontsnapt bijna geen vogel aan de aandacht. Iedere jaargang van het evenement worden in Nederland dan ook bijzondere vogels waargenomen. Absolute krenten in de pap bijvoorbeeld 4 grauwe pijlstormvogels, 30 koereigers, een slangenarend, 21 visarenden, 2 roodpootvalken, een rosse franjepoot, 4 reuzensterns, 5 graszangers, een roodkeelpieper en een grote pieper, 2 buidelmezen, een bladkoning en 2 dwerggorzen geteld. Absolute krenten in de pap.

Scholeksters. Foto Nicole de Wal

● In totaal werd in Nederland op 130 zogenaamde telposten geteld. In totaal telden de honderden vrijwillige vogelaars ruim 340.000 soorten vogels, verdeeld over bijna 200 soorten. Zeker geen records, maar gezien de weersomstandigheden ook niet slecht. Daarnaast waren in 32 andere Europese landen nog eens tienduizenden tellers actief. De definitieve uitslagen van deze Euro Birdwatch staan [hier](#).

Top 10 2023		Top 10 2022		Top 10 2021		
Totaal: 525.742 Aantal soorten: 214		Totaal: 282.211 Aantal soorten: 199		Totaal: 961.903 Aantal soorten: 210		
1.	spreeuw	229.147	zanglijster	60.938	spreeuw	413.994
2.	graspieper	70.551	spreeuw	35.917	graspieper	218.048
3.	vink	42.371	vink	28.756	vink	152.876
4.	sijs	28.250	boerenwaluw	25.824	boerenwaluw	22.475
5.	bonte strandloper	21.271	koperwiek	22.438	kievit	12.641
6.	kokmeeuw	10.710	kleine mantelmeeuw	22.346	kneu	12.509
7.	grauwe gans	10.569	graspieper	13.444	gaai	10.628
8.	aalscholver	9.081	grauwe gans	6.887	grauwe gans	10.133
9.	kievit	8.154	aalscholver	5.988	kokmeeuw	9.846
10.	boerenwaluw	6.876	kokmeeuw	5.061	aalscholver	7.289

Vogels Eemland hebben veel last van predatie

Marc van Houten

- Namens de Vogelwerkgroep Gooi en Omstreken heeft vogelaar Marc van Houten uit Baarn opnieuw een jaar langs vijf natuurgebieden langs de Eem, die in eigendom zijn van Natuurmonumenten, op het voorkomen van broedvogels geïnventariseerd.
- Zijn rapport bevat de uitkomsten van de in 2023 gehouden broedvogelinventarisaties in vijf binnen- en buitendijkse terreinen bij rivier de Eem. Op verzoek van eigenaar Natuurmonumenten worden deze gebieden best lang op dezelfde gestandaardiseerde wijze gemonitord en beschreven door de auteur. De Helling (vanaf 1999), Uiterdijken (vanaf 2005), Zwarte Noord (vanaf 2006), Bruggematen (vanaf 2008) en Wolkenberg (vanaf 2009). Hierdoor kunnen de resultaten zonder problemen vergeleken worden.

- In De Helling (13 ha) vestigden zich **zestien broedvogelsoorten** met een totaal aantal van 69 territoria. Van de primaire weidevogels/steltlopers waren dit scholekster (2), Kievit (9), grutto (10) en tureluur (5). In het noorden bevond zich een kolonie kluten met 16 paren. Ook bergeend (2), zomertaling (1) en slobbeend (4) kwamen voor als broedvogel. Er waren vier broedvogelsoorten van de Rode lijst: zomertaling, slobbeend, grutto en tureluur.
- In Uiterdijken (27 ha) waren 74 territoria aanwezig van **negentien verschillende broedvogels** vastgesteld, met de volgende territoria: scholekster (1), Kievit (10), grutto (19)

en tureluur (4). Daarnaast bergeend (1), zomertaling (1) en slobeend (2). Opvallende nieuwkomer is **tapuit** met één territorium. Hiervan komen vijf soorten van de Rode lijst voor: zomertaling, slobeend, grutto en tureluur en tapuit.

- In de **Zwarte Noord** (16 ha) zijn 14 broedvogelsoorten gekarteerd met een totaal van 78 territoria. Scholekster (3), Kievit (22), grutto (19) en tureluur (10). Andere opvallende soorten zijn bergeend (1), slobeend (2), kuifeend (1) en bontbekplevier (1). Rode lijst soorten zijn: slobeend, bontbekplevier, grutto en tureluur.

- Dit jaar zijn in de **Bruggematen** (8,5 ha) totaal 46 territoria vastgesteld met elf soorten broedvogels. Scholekster (2), Kievit (14), grutto (3) en tureluur (2). Onder de broedvogelsoorten bevinden zich twee soorten van de Rode lijst: grutto en tureluur.

- In de **Wolkenberg** (14 ha) waren achttien broedvogelsoorten goed voor 53 territoria. Aan primaire weidevogels komen hier Kievit (5), grutto (1) en tureluur (2) voor. Met slobeend (1), kuifeend (1), bruine kiekendief (1) en waterral (1) als opvallende soorten. Hier drie Rode lijst soorten: slobeend, grutto en tureluur.

- In de objecten **De Helling** en **Uiterdijken** heeft ook dit jaar een vrijwel **volledige predatie** plaatsgevonden. Zeer waarschijnlijk hebben de verantwoordelijke predatoren 's nachts toegeslagen. In beide gebieden waren ruim voldoende broedvogels bij elkaar om overdag een pact te sluiten tegen vliegende maar ook lopende predatoren.

Tureluur. Foto Wim Smeets

Wat 1 hectare bos al oplevert

Piet van Dijk

Aangetroffen tijdens wandeling in de Eifel in Duitsland: wat 1 hectare aan bos al kan doen!

Baumartenverteilung = verdeling in boomsoorten

Baumveteranen = boomveteranen, oude bomen

Buche = beuken

Douglasie = douglasbomen

Eiche = eiken

Erholung = recreatie, ontspanning

Fichte = fijnsparren

Holznutzung = benutting van hout, houtgebruik

Kiefer = dennen

Lücken und Blößen = gaten en open plekken

Sauerstoff-Produktion = zuurstofproductie

Sonstige Laubbölder = andere loofbomen

Sonstige Nadelhölzer = andere naaldbomen

Speicherung = opslag

Staubfilterung = fijnstoffiltering

Trinkwasser = drinkwater

Über = meer dan

Umsatz = omzet

Wald = bos

Wildfleisch = wildvlees

Wirtschaft = economie

Zertifizierte Erholungswege = gecertificeerde recreatiepaden

Zuwaches = aangroei

14

Aangetroffen in het Alder und Wolfspark bij Pelm in de Eifel.
 Spandwijdte Habicht = havik 1,15 m, Seeadler = zeearend 2,55 m,
 türmfalke = torenvalk 75 cm, uhu = oehoe 1,50 m.

Doe eens gek en werk mee aan de Natuurwerkdag!

Piet van Dijk

● Al 23 jaar organiseert LandschappenNL samen met provinciale landschapsbeheerorganisaties elke eerste vrijdag en zaterdag van november de **Natuurwerkdag**. Op meer dan 500 locaties in Nederland zetten vrijwilligers hun schouders eronder om de natuur 'op te schonen'. Doe eens gek en meld je aan. Mijn ervaring is dat het leuk is je handen uit de mouwen te steken en in contact te komen met mensen. De koffiepauze is minstens zo belangrijk als het werk zelf. **En je hóeft niet keihard te werken, alles kan en mag in je eigen tempo!** Op vrijdag 3 en zaterdag 4 november zijn er in ons gebied de volgende locaties waar gewerkt wordt. Voor andere locaties, kijk op <http://www.natuurwerkdag.nl>.

● Een van de locaties waar al vele jaren gewerkt wordt is het **Soesterveen** in Soest, hiernaast afgebeeld. Daar kun je zaterdag 4 november van 09.00 tot 12.30 uur terecht. De klus bestaat uit het verwijderen van jonge boompjes en struiken om de hei weer ruimte te geven. Verzamelen bij Wiexsloterweg Oostzijde 11. Opgeven moet [hier](#).

● Vrijdag 3 en zaterdag 4 november zijn vrijwilligers welkom om de heidecorridor tussen Park Vliegbasis Soesterberg en de Vlasakkers in Amersfoort, de zogeheten **Lizard Lane** ('hagedislaan') op te schonen zodat de heide weer volop kan bloeien. Ook de grote wolfsklauw kan daardoor beschermd blijven. Vrijdag is dat van 10.00 tot 15.00 uur, opgeven kan [hier](#). De locatie is geschikt voor kinderen. Zaterdag 4 november kan dat van 10.00 tot 15.00 uur, opgeven kan [hier](#).

● Op het natuurterrein aan de **Dillenburghlaan in Baarn** kun je zaterdag 4 november van 09.30 tot 16.00 uur terecht. De bedoeling is de wildgroei te verwijderen, zodat de bodem weer zuurstof krijgt en de diversiteit van insecten kan toenemen. Ook wordt er grond verzet en gesnoeid en wordt een composthoop gemaakt. Een egelhotel wordt geplaatst en kinderen helpen iets lekkers te maken voor vogels. Opgeven kan [hier](#).

● Op **landgoed Buitenzorg** bij Baarn gaan vrijwilligers zaterdag 4 november aan de slag om het eikenhakhoutperceel ter plekke vrij te kunnen maken van ongewenste opslag. Met de afgezaagde takken worden takkenrillen gemaakt en het kleine hout versnipperd voor bodembedekking. Opgeven kan [hier](#).

Let op: de Aziatische hoornaar komt dichterbij!

Piet van Dijk, deels overgenomen van AD

- Imkers staan op scherp, nu de **Aziatische hoornaar** (AH) is opgedoken in de provincie Utrecht en aan de rand van de Gelderse Vallei. Hun grote schrikbeeld is Frankrijk en Spanje, waar 50 procent van de bijenhouders al is gestopt omdat deze grote wesp al tienduizenden bijenvolken heeft verslonden. Waren er vorig jaar in Nederland 150 AH-nesten, dit jaar zijn er al 600 gezien. In België zijn ze al jaren en nu ook volop in de zuidelijke provincies.
- De Imkersvereniging Eemkwartier (Soest, Amersfoort, Leusden) gaat samenwerken met de imkervereniging in Baarn om in actie te komen zodra er een Aziatische hoornaar is gespot. **De bedoeling is om dan zoekgroepen te vormen** die gaan speuren naar een nest. Eemnes valt onder VBBN Laren/Blaricum, waarmee ze in een appgroep AH zitten. Wil je meedoen met zo'n zoekgroep? Meld je dan aan bij secretaris@eemkwartier.org.

1. Wat is de Aziatische hoornaar?

Een hoornaar is een grote wesp, waarvan er 22 soorten op aarde voorkomen, vooral in Azië. In West-Europa komt alleen de iets grotere Europese hoornaar voor. De werksters van de AH (net als bij honingbijen zijn dat onvruchtbare vrouwtjes) worden 2 tot 2,5 cm groot. De AH is vooral zwart met oranje in de kop en een kleine gele band op het achterlijf. De uiteinden van de pootjes zijn geel. De Europese heeft veel meer rood en geel.

Aziatische hoornaar met de belangrijkste kenmerken aangegeven. Foto EIS Kenniscentrum / Jean Haxaire

2. Hoe is die hoornaar hier terechtgekomen?

De AH heeft in 2004 voet aan wal gezet in Europa. Eén (!) bevruchte koningin, met een achterlijf vol eitjes en sperma, is in dat jaar gearriveerd met een zending aardewerk uit China bij Bordeaux. De koningin heeft zich in haar eentje vermenigvuldigd door heel Frankrijk en komt sinds 2017 in Nederland voor en [nu ook in de regio](#).

3. Waarom verspreidt de hoornaar zich zo snel?

Omdat elk nest per seizoen wel 50 tot 500 (!) nieuwe koninginnen kan produceren die elk een nieuw volk stichten. Schrale troost is dat 10 procent de winter overleeft. Wilfred Reinhold, voorzitter van het Platform Invasieve Exoten: „Recent maakten de koninginnen hun bruidsvlucht, waarin ze worden bevrucht door darren. Ze kunnen tot 50 km ver vliegen en zoeken dan een plek om te overwinteren. Het zomernest wordt zo groot als een skippybal, hoog in een boom.” Tot ongeveer december heeft het nog zin om een nest op te sporen, voordat het volk sterft en de koninginnen zich ingraven voor de winter.

4. Is de hoornaar gevaarlijk voor mensen?

Nee en ja. Nee, omdat de hoornaar zelden mensen steekt en niet op zoetigheid afkomt zoals de gewone wesp. Ja omdat de hoornaar wel zeer agressief optreedt als iemand in de buurt van een nest komt. „De steek is net zo fel als van een gewone wesp, met het verschil dat de hoornaar een grote gifblaas heeft dus meer gif inspuit”, zegt Leontine Uijthof van Taskforce AH van de Nederlandse Bijenhouders Vereniging in een webinar. „In Frankrijk en Spanje komen jaarlijks tien tot twaalf mensen om het leven doordat ze gestoken zijn door een stel hoornaars. Meestal omdat de slachtoffers de heg snoeien, het gras maaien of met een tractor het nest doen trillen.”

5. Waarom dan toch de AH bestrijden?

Omdat die in grote hoeveelheden honingbijen, wilde bijen, hommels en allerlei soorten bestuivende vliegen verorbert die nodig zijn voor bestuiving. Hij bedreigt actief honingbijvolken door vlakbij of op de bijenkast bijen uit de lucht te pakken. Hij eet niet alleen het borststuk van de bij op, maar ook de eitjes, de larven, de poppen, de honing en het stuifmeel. Gevolg is dat bijen vaker binnen blijven en minder bloemen bestuiven.

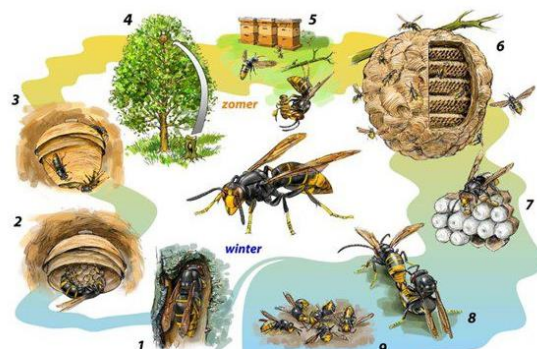
6. Wat moet iemand doen die een hoornaar denkt te hebben gezien?

Als het kan een foto maken en die uploaden op waarneming.nl, dat kan iedereen makkelijk doen; of bellen met een lokale imkersvereniging die te vinden is via de website bijenhouders.nl. Voor deze regio bel Piet van Dijk (0615825471). Vrijwilligers pikken de melding meteen op en stellen via de foto vast of het een AH is. **Een gevangen hoornaar moet blijven leven om haar te kunnen volgen naar het nest.**

7. Hoe worden ze bestreden?

Op initiatief van de landelijke Taskforce AH en lokale imkerverenigingen gaat een groep op zoek naar het nest. Als dat gevonden wordt, vernietigen [speciale bestrijders](#) dit met gif. In het voorjaar en najaar worden met zogeheten selectieve vallen zoveel mogelijk onderschept. Van mei tot oktober worden 'wiekpotten' geplaatst om werksters te lokken en soms met zenders (vanaf 100 euro per stuk) te kunnen volgen.

Meer vind je [hier](#).

Levenscyclus van de AH. 1. Bevruchte koningin overwintert alleen. 2. Ze maakt eerste voorjaarsnest. 3. Volk groeit snel met werksters. 4. Verhuizing naar groter zomernest. 5. Op zoek naar voedsel waaronder honingbijen. 6. Aanval op wespennest. 7. Aanval op larven wesp. 8. Paring met darren. 9. Volk dood, koninginnen overleven.

Illustratie J. de Rond, NaturalMedia EIS Kenniscentrum

Kom kijken aan de Westdijk, misschien zie je een zeearend!

Hayo Nijenhuis

- Aanstaande zaterdag 4 november is er weer de maandelijkse telling van de vogels in en om het waterwingebied van Vitens.
- Je bent van harte welkom om mee te doen.
- Deze tellingen worden mede opgezet voor beginnende vogelaars, omdat je er heel veel van kunt leren.
Dus als je vogels leuk vindt: doe mee!
En: deze tellingen zijn voor iedere belangstellende, dus neem je partner, vriend, buurman enz. mee.
- Soms komen we voor heel leuke verrassingen te staan: vorige maand vloog een **zeearend** vlak over ons heen. Hopelijk zijn nu, net als iedere winter, de **grote zaagbekken** en de **nonnetjes** weer aanwezig, dat zijn prachtige eendensoorten.
- Als je een kijker hebt: neemt hem mee! En, eventueel, je telescoop.
Heb je geen telescoop?
Er zijn voldoende aanwezigen met telescopen waar je doorheen kunt kijken.

Datum: zaterdag 4 november 2023.

Locatie: gebied van Vitens, Westdijk Spakenburg, bij het gemaal in de Noorderwetering, op de dezelfde locatie als vanouds.

Tijd: 9.00 tot 10.00 uur.

Graag tot ziens!

vriendelijke groet, Hayo Nijenhuis, coördinator IVN Natuurwerkgroep Bunschoten

Zeearend. Foto Wim Smeets

Met de Kwekerij/boomgaard de winter in

Wim Kok

- Op de Kwekerij/boomgaard tegenover Paleis Soestdijk zijn er dit jaar 15 open dagen gehouden. De laatste, op zondag 15 oktober, was ondanks enkele buien gezellig, met 150 bezoekers die gepofte tamme kastanjes konden proeven. Men kon nog steeds bloemen plukken; dat is erg populair.

- Op die open dag is ook de broeihoop voor ringslangen opengemaakt. En net als vorig jaar vonden we veel uitgekomen slangeneitjes en ook enkele jonge ringslangetjes. De broeihoop werkt! In april wordt hij opnieuw opgezet.

- Dit gehele jaar hebben we met eigen verkoop maar liefst €2100,- verdiend. Het betrof vooral plukbloemen, maar ook wat planten, groente, fruit en zaden, voor sympathieke prijsjes. Alles wordt weer besteed aan de kwekerij. Een evaluatie en vooruitblik onder vrijwilligers leverde weer voldoende wensen op. We maken het ieder jaar mooier.

- In oktober hebben we drie grote klassen (2 vwo) van het Griffland College op bezoek gehad, 77 leerlingen. 'Griffland Goes Green'. Om het behapbaar te maken hebben we iedere klas in tweeën of drieën opgedeeld en vervolgens rondgeleid. Ze waren enthousiast, vooral tamme kastanjes zoeken en een serie tuinkruiden proeven of ruiken waren zeer geliefd. Ze hebben groentes meegekregen om gerechten mee te maken op school.

- Afgelopen zomer waren er al enkele egels uitgezet van de Egelopvang in Huizen, een mannetje en twee vrouwtjes. In oktober hebben we weer drie jonge egels uitgezet van 600 á 700 gram, broertjes uit één nest. Zij eten zich nu rond voor de winterslaap.

- We werken aan verbetering van de biodiversiteit. Deze wordt ook gemonitord, o.a. door Joke van Luin en cursisten van de Natuurgids opleiding. Er worden veel soorten insecten waargenomen. Zie onze locatie op <https://waarneming.nl/locations/688744/>.

- KIEM heeft in oktober een positief besluit genomen op onze subsidieaanvraag. We kunnen €3004,- besteden aan een nieuwe geneeskrachtige kruidentuin met lavendel-omlijsting, aan een strook vaste inheemse planten bij de bijenburcht en aan vervanging van dode

fruitbomen. Enkele cursisten van de IVN Natuurgids opleiding werken hier aan mee. We starten nu met het bedekken van de grasmat met karton en compost, wat spitten of frezen overbodig maakt en waardoor het bodemleven niet wordt verstoord. In maart gaan we planten. Dode fruitbomen worden in november vervangen.

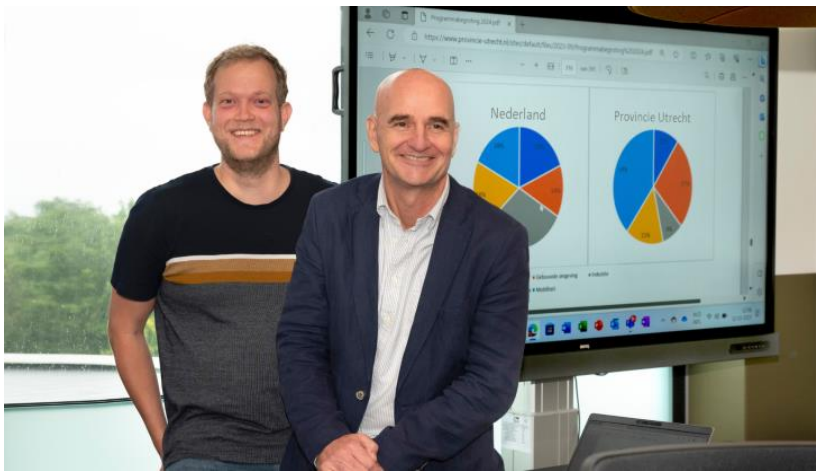
- Er is een lijst gemaakt met alle winterklussen (nov-mrt). Met de vrijwilligers werken we 's winters gewoon door, tenzij de weergoden ons erg slecht gezind zijn. Wees welkom als je wilt buurten en een kijkje wilt nemen; op woensdag- en zaterdagmorgen zijn we er.

Zo werkt de provincie aan klimaatdoelen

Jiri Glaap, provincie Utrecht

- Wat kunnen we doen om klimaatverandering tegen te gaan? Dat is een vraag die ons steeds meer bezig houdt. Een van de doelen in het coalitieakkoord is **om onze uitstoot flink terug te brengen**. Klimaatbeleid is dus een opgave waarmee de coalitie de komende jaren voor de provincie Utrecht aan de slag gaat. Maar de klimaatopgave vraagt ook om een kritische blik. Doen we genoeg?
- Als provincie zijn we vastbesloten om **zo snel mogelijk een klimaatneutrale provincie** te zijn. Provincie medewerkers Sander Meppelink, Paul Lensink, Alexander Heusschen en Merel Tilstra laten zien hoe we klimaatdoelen meten en hoe we ondernemers, maatschappelijke instellingen en inwoners aansporen om zich ook in te zetten voor het klimaat.

Sander Meppelink (links) en Paul Lensink.

Monitoren van onze voortgang

- Door voortdurend te monitoren zien we hoe dicht we bij onze doelen zijn. Deze gegevens zijn terug te vinden in de Klimaatmonitor en de Klimaatparagraaf in de begroting van 2024. „Met monitoring zien we of uitstoot van broeikasgassen afneemt of niet”, zegt specialist klimaatmonitoring **Sander Meppelink**. „Ik ben enthousiast over monitoring, omdat het zorgt voor een objectieve blik op een vaak emotionele discussie. Het helpt om te bepalen wat er nodig is en wat er mogelijk is, bijvoorbeeld bij de plaatsing van windmolens. Ongeacht onze persoonlijke standpunten moeten we echt actie ondernemen.”

Luisteren naar elkaar

- In de begroting voor 2024 is voor de eerste keer een klimaatparagraaf opgenomen. Kort gezegd laat die paragraaf zien hoe we als provincie presteren. Op dit moment is het duidelijk dat we onze uitstoot tegen 2030 niet genoeg zullen verminderen. Dit is niet alleen een zorg voor de provincie. Het raakt ook gemeenten, bedrijven en alle inwoners.
- **Paul Lensink** is een van de schrijvers van de klimaatparagraaf en ziet kansen om het tij te keren. „Als provincie kunnen we de samenleving aanmoedigen om meer samen te werken,

bijvoorbeeld op het gebied van monitoring en kennisdeling. Samen kunnen we die ambitieuze doelstelling van 55 procent CO₂-reductie in 2030 echt bereiken. Ik voel me hier persoonlijk sterk bij betrokken. Ik wil mezelf in de spiegel kunnen aankijken en zeggen dat ik er alles aan heb gedaan om de zaken in de goede richting te sturen.”

De prijs van broeikasgassen

● Wat kan dan efficiënt zijn? Daar buigt onder andere **Alexander Heusschen** zich over. Hij houdt zich bezig met een technische en ook spannende vraag: Wat is een eerlijke CO₂-prijs? Om de uitstoot eerlijk te verrekenen met de impact op het milieu loont het om minder of niet te vervuilen. „In het verleden was onze focus vooral op de prijs-kwaliteitsverhouding. Nu moeten we ook rekening houden met onze impact op het milieu.”

● Om de maatschappelijke gevolgen van onze uitstoot van broeikasgassen intern te verrekenen, hebben we het Klimaatverbond Nederland gevraagd om advies voor een eerlijke prijs. Het resultaat is een prijs van 875 euro per ton CO₂, een flinke verhoging ten opzichte van de gemiddelde prijs van enkele tientjes per ton.

Alexander Heussen.

● Alexander Heusschen: „De hogere CO₂-prijs zorgt ervoor dat de impact van klimaatverandering zwaarder weegt. Gelukkig zijn er veel ondernemers die het beste met de wereld voorhebben. Daar moeten we goed naar luisteren en van leren.”

Zichtbare aanpassingen

● Het is de taak van **Merel Tilstra** om de CO₂-uitstoot van de provincie zelf kritisch te onderzoeken. Ze richt aan de ene kant op de grote zaken: woon-werkverkeer, inkoop en de panden, maar aan de andere kant juist op zichtbare aanpassingen zoals duurzame bedrijfsgeschenken en eigen koffiebekers.

Merel Tilstra

● „Er gebeurt meer dan je op het eerste gezicht zou denken. **Al onze panden zijn dit jaar aardgasvrij gemaakt.** Zes van onze zeven panden hebben een energielabel A of hoger. Daar mogen we als provincie echt trots op zijn. Onze voorbeeldfunctie is cruciaal in onze gesprekken naar buiten.”